

FEATURES OF MODERN EDUCATIONAL CLASS TEACHER OF TASKS SPECIFIED IN THE NATIONAL CONCEPT OF EDUCATION

Today, in terms of huge changes in the social, economic and political life of Ukraine faced the problem of radical restructuring in the field of education. The task of school today – provide comprehensive personal development of each student, creating the necessary conditions. To make this goal lies with the teaching staff of the modern school, but more so for the class teacher, who must have, to this, certain abilities and skills in the theory and methods of education, methods, techniques, technologies of educational process, direct implementation of educational work.

Key words: education, educational technology, educational technology work.

УДК 37.034

Селуянова М.В.

ПОЧУТТЯ ВІДПОВІДАЛЬНОСТІ ДІТЕЙ МОЛОДШОГО ШКІЛЬНОГО ВІКУ

Статтю присвячено розкриттю структури почуття відповідальності дітей молодшого шкільного віку. Визначено складники почуття відповідальності.

Ключові слова: організованість, почуття відповідальності, молодші школярі.

Молодший шкільний вік має цілий ряд власних, притаманних лише йому психологічних і соціально-педагогічних характерних особливостей. Дитина стає членом шкільного і класного колективів, що вимагає від учня у побудові відносин молодшого школяра як з ровесниками, так і з дорослими підпорядковувати свою поведінку встановленим моральним нормам.

Метою статті є розгляд саме почуття відповідальності дітей молодшого шкільного віку як складової загального процесу виховання дітей.

Необхідною умовою виховання почуття відповідальності є розуміння та врахування вікових особливостей особистості молодших школярів. Цей вік психологи (Л.Божович, О.Люблінська, Д.Ельконін) визначають як період активного формування моральних почуттів. За цих умов педагог має насамперед враховувати вікові особливості дітей та особистісні взаємини молодших школярів. Серед таких чітко виявляються: відсутність системи знань, незначний життєвий досвід, підвищена емоційність, вразливість дітей. Саме в молодшому шкільному віці, коли діти дуже піддатливі до емоційних впливів, ми розкриваємо перед ними загальнолюдські норми моральності, вчимо їх азбуці моралі. Привчаючи дітей дотримуватися азбучних істин моралі, ми домагаємося, щоб кожна дитина могла щасливо жити і працювати, виховуємо у неї перші громадянські спонукання, першу турботу про інтереси колективу, суспільства [7, 264].

Протягом дитинства малюк оволодіває найпростішими способами практичної та розумової діяльності, засвоює соціальні цінності, норми, правила поведінки та взаємин з оточуючими людьми. Під впливом оцінок, пояснень, прикладів дорослих вони з часом набувають для дитини "особистісного смислу" (О. Леонтьєв) і перетворюються на соціально спрямовані мотиви діяльності та поведінки.

Зміна самосвідомості спричинює переоцінку цінностей. Те, що було вагомим раніше, тепер стає другорядним. Колишні інтереси, мотиви позбавляються своєї спонукальної сили, їх місце заступають нові. Все, що стосується учбової діяльності (передусім шкільні оцінки), стає цінним, натомість все, пов'язане з грою, – менш важливим. Маленький школяр захоплено грає, проте гра перестає бути головним змістом його життя.

У кризовий період (6-8 років) проявляється те, що Л. Виготський називає узагальненням переживань. Ланцюг невдач або успіхів (у навчанні, в широкому спілкуванні

тощо), які дитина щоразу переживає майже однаково, призводить до формування усталеного афективного комплексу – почуття власної неповноцінності, приниження, ображеної гідності або, навпаки, почуття власної значущості, компетентності, винятковості. Зазвичай, згодом ці афективні утворення можуть змінюватися, навіть зникати, що визначається мірою накопичення досвіду іншого роду. Переживання набувають нового сенсу для дитини, між ними встановлюються зв'язки, вможлиблюється боротьба переживань.

Таке ускладнення емоційно-мотиваційної сфери призводить до виникнення внутрішнього життя дитини. Так, одна й та сама оцінка, отримана на уроці різними дітьми, викликає в них зовсім різний емоційний відгук: "для одного "четвірка" –джерело бурхливої радості, для іншого – розчарування й образи, одним вона сприймається як успіх, іншим – як невдача".

Диференціація зовнішнього та внутрішнього життя дитини від самого початку пов'язана зі зміною структури її поведінки. З'являється сенсове орієнтовне підґрунтя вчинку – ланка між бажанням щось зробити та діями, які насправді розгортаються.

Навчальний процес забезпечує інтенсивний розвиток пізнавальної сфери молодшого школяра, розвиток нового пізнавального ставлення до дійсності, прискорений розвиток самосвідомості. Навчальна праця та в деякій мірі праця в сім'ї призводять до формування головного, на думку Л. Виготського, новоутворення даного вікового періоду – довільності психічних процесів і функцій. Довільність полягає у вмінні дитини керуватися не тільки тими цілями, які ставить дорослий, але й самостійно ставити цілі своєї діяльності, домагатися їх досягнення і контролювати свою поведінку і діяльність в цьому процесі.

Пізнавальний мотив, пов'язаний зі збагаченням знань, оволодінням новими навичками, уміннями, стає одним з суттєвих мотивів дитячої особистості. Він тісно пов'язаний з емоційною привабливістю навчального процесу. Мотивація у молодшому шкільному віці є обмеженою, і це пояснюється недостатнім життєвим досвідом. У зв'язку з цим, спираючись на безпосередній інтерес, у дітей формують інтерес не лише до результатів діяльності, а й розвивають почуття сумнівності у виконанні обов'язків.

Великого значення набуває соціальна мотивація. Психологічні дослідження і педагогічні спостереження показують, що першокласники не являють собою організованого колективу. Учні першого класу ще мало спілкуються один з одним, недостатньо знають успіхи товаришів у навчанні, у них ще відсутня диференціація за статусом, який кожен з них займає серед товаришів. Взаємини у класі будуються переважно через вчителя: він визначає судження учнів один про одного, організовує спільну діяльність і спілкування. Його вимоги й оцінки приймаються і засвоюються учнями. Кожне слово вчителя є законом для дітей. Невиконання вимог педагога пов'язане з невмінням дітей керувати своєю поведінкою. Таким чином, вчитель виступає вищим авторитетом у всіх справах. У 1-4 класах ті мотиви, які складають основу поведінки і діяльності молодшого школяра, зазнають значних змін. Тому потрібно вчасно створити передумови для виникнення нової, значущої для особистості школяра мотивації. До 3-4 класів учні звикають до статусу школяра, засвоюють свої нові обов'язки, оволодівають необхідними вимогами. Разом з тим вчитель починає займати інше місце в житті школярів. З віком діти стають більш самостійними і менш залежними від допомоги дорослих.

Ще одним новоутворенням молодшого шкільного віку є виникнення відносно стійких форм поведінки і діяльності дитини, які становлять основу формування її характеру [4]. Це пов'язано з поступовим входженням в колектив ровесників. На основі спільної навчальної діяльності будуються дитячі відносини, виникають взаємна вимогливість і взаємодопомога. Молодший школяр характеризується суспільною спрямованістю особистості, зацікавленістю справами інших дітей, справами класу. Він прагне знайти своє місце в колективі, завоювати авторитет серед товаришів і повагу. Щоб задовольнити всі ці прагнення, молодший школяр починає свідомо підпорядковувати свої спонуки тим цілям і завданням, які стоять перед ним і його ровесниками, вчиться керувати своєю поведінкою, засвоювати норми і правила суспільної моралі. Так, учень може гостро переживати зауваження вчителя щодо своєї

поведінки, отримане в присутності товаришів, або відчувати задоволення, якщо допоможе комусь із однокласників. Виконання вимог колективу, підкорення його волі і разом з тим активна участь у постановці вимог є основою для формування моральних почуттів і прагнень у молодшому шкільному віці.

Характерним є те, що молодшому школяреві не властива єдність між знанням моральних норм і відповідною поведінкою [3, 101]. Причина такого явища в тому, що моральні знання у дітей засвоєні формально, без їх емоційного відображення, без достатнього вміння примінити в конкретній ситуації. Це пояснюється віковою особливістю дитини, яка ще тільки вчиться орієнтуватися в розмаїтті життєвих ситуацій, вчиться співставляти власні уявлення з реальними вчинками і конкретною поведінкою.

Молодші школярі легше усвідомлюють вчинки та їх мотиви в інших людей, ніж свої власні. Навчаючись бачити добро у вчинках інших, дитина потроху вчиться розуміти мотив, яким хтось інший чи вона сама керувалися, роблячи добру справу. Тому вирізнення мотиву вчинку, роз'яснення дитині сутності і правильності його в різних типових ситуаціях, вказував Г. Костюк, має бути спеціальним завданням для дорослих.

Отже, саме на етапі молодшого шкільного віку починає формуватись база моральної поведінки, моральних почуттів і моральних переконань, що дають дитині змогу орієнтуватися й усвідомлювати правильність свого переконання, заснованого на почутті.

За дослідженнями С. Якобсон в моральному розвитку виділяють чотири сфери [9, 90]. Перша сфера включає моральну поведінку. Під нею розуміють добровільне слідування нормам моралі. До другої сфери відносяться морально-цінні ставлення до інших людей, так звані гуманістичні і альтруїстичні почуття і відношення. Вони виявляються в умінні рахуватися з іншими людьми, бачити їх потреби, враховувати їх інтереси, співчувати чужим бідам і радощам. Третя сфера – моральні знання, уявлення і судження. Предметом вивчення є оволодіння дітьми різними сторонами суспільної моральної свідомості: розуміння моральних потреб, становлення понять справедливості, відповідальності, засвоєння критеріїв моральної оцінки. До четвертої сфери відносяться моральні переживання.

В наукових дослідженнях багатьох авторів розкриваються зміст, способи вивчення та психологічні механізми формування емоцій та почуттів у дітей різного віку.

Слова "емоції" і "почуття" деякими вченими не розмежовуються і вживаються як синоніми. Але почуттями, за визначенням академіка І. Павлова, прийнято називати вищі переживання, притаманні тільки людині, а емоціями вважати більш примітивні переживання, властиві як людині, так і тваринам. Емоція оцінює дійсність і доводить свою оцінку до організму мовою переживань.

Почуття – вища форма емоційного ставлення людини до предметів та явищ дійсності, яка характеризується відносною стійкістю, узагальненістю, відповідністю потребам та цінностям, сформованим у процесі особистісного розвитку індивіда. Виникнення почуттів – це водночас початок морального розвитку дитини.

Вся робота по вихованню почуттів у дітей повинна будуватися на діалектичному розумінні їх природи. Як відмічав В. Сухомлинський, до почуття треба підвести, його треба викликати, пробудити, а для цього потрібні емоційні ситуації як необхідний засіб виховання, бо "розвинені почуття, висока емоційна культура – це, образно кажучи, абсолютний музичний слух моральної вихованості" [8, 155].

Моральним почуттям є і почуття відповідальності. Почуття відповідальності молодших школярів розуміємо як інтегральне особистісне новоутворення у дітей молодшого шкільного віку, яке виявляється як здатність усвідомлено брати на себе прості навчальні і морально-громадські зобов'язання, чітко дотримуватись їх виконання та передбачати наслідки власних наближених дій. Це почуття виявляється тоді, коли дитина взяла на себе зобов'язання або з нею про щось домовились, і ця угода потребує безумовного виконання.

Істотними ознаками почуття відповідальності поряд з готовністю відповідати за результати своїх дій є старанність, "точність, пунктуальність, надійність, вірність

особистості у виконанні своїх обов'язків" [6, 69]. Це, в свою чергу, передбачає самостійність, ініціативність, самодисципліну, чесність, справедливість.

Стосовно молодшого школяра, почуття відповідальності може виявлятися як:

- відповідальність за власні дії і вчинки, пов'язані з виконанням обов'язків учня;
- відповідальність за виконання доручень вчителя та громадських доручень, отриманих від колективу;

- відповідальність за виконання постійних обов'язків у сімейному колі;

- відповідальність у взаємозобов'язаннях по відношенню один до одного в класі.

Формування почуття відповідальності у молодших школярів, засвоєння ними достатнього досвіду моральної поведінки, вмінь гуманної взаємодії передбачає розуміння вихователями структури цього поняття. За даними психологів, "... до складу будь-якої якості особистості входить, з одного боку, певний мотив, що забезпечує позитивне ставлення людини (дитини) до тієї поведінки, в якій виражається дана якість, з іншого боку, освоєні (закріплені) способи (або форми) поведінки... В дитини спочатку виникає відповідна стійка поведінка в даній конкретній ситуації, а потім, в процесі "вправлення" вона узагальнюється і переноситься в інші життєві ситуації" [5, с. 83].

Розглянемо структуру почуття відповідальності дітей молодшого шкільного віку, як єдність складових компонентів: когнітивного, емоційно-ціннісного і поведінкового. [1].

Когнітивний компонент – це знання і прийняття норм і правил відповідальної поведінки, зобов'язань на рівні групи, соціуму, усвідомлення власних потреб і мотивів поведінки.

Розвитку когнітивного компоненту почуття відповідальності учнів молодшого шкільного віку сприяє засвоєння груп знань:

1. Оволодіння школярами знаннями про зміст поняття "відповідальність", види її виявлення у підростаючої особистості, норми і правила відповідальної поведінки.

Для того, щоб знання молодшим школярем норм і правил відповідальної поведінки не розходились з їхньою реалізацією на практиці, необхідною умовою є перетворення норми на внутрішню спонуку, мотив соціальної поведінки або раціональне прийняття дитиною норми як справедливої, необхідної, доцільної, корисної. Зовнішня соціальна норма має пов'язуватись у свідомості молодшого школяра з його моральними потребами, інтересами, переконаннями, мотивами, ідеалами, самооцінкою. Норма має перетворитись на внутрішню вимогу дитини до самої себе, реалізуватись без контролю і тиску ззовні. Але важливо пам'ятати, що коли молодший школяр визнає про норми поведінки, то він сприймає слова вихователя лише тоді, коли вони емоційно його зачіпають, коли він безпосередньо відчуває необхідність поступати так, а не інакше [3, 135].

2. Знання про взаємозалежність розвитку людини та суспільства. Звідси почуття відповідальності розуміється учнями як складна система ставлень особистості до суспільства, колективу та до самої себе.

3. Осмислення знань про суть спілкування, про способи спілкування і взаємодії з іншими людьми.

4. Розуміння та усвідомлення змісту та суспільної значущості, важливості тієї справи, яку доручено виконати. Молодші школярі з вираженим почуттям відповідальності активно поводяться з моменту отримання завдання: задають питання, що дозволяють уточнити зміст завдання, терміни його виконання, в'яснити послідовність того, що і коли вони повинні зробити.

5. Знання про способи відповідальної поведінки.

Емоційно-ціннісний компонент відповідальності передбачає наявність ціннісних орієнтацій, що відповідають потребам соціуму, виявляє суб'єктивне ставлення дитини до навколишнього світу і до себе самої, що здійснюється насамперед через емоційно позитивне сприйняття.

На початку молодшого шкільного віку діти виділяють індивідуальні цінності, відбувається їх емоційне освоєння, яке закріплюється в діяльності, поведінці та

міжособистісних взаєминах. Значні зміни у ціннісних орієнтаціях дітей відбуваються при кінці молодшого шкільного віку. Переоцінка цінностей відбувається у всіх сферах відносин дитини, яка активно долучається до норм суспільства і на новому рівні оцінює суспільно корисні справи. Наприкінці молодшого шкільного віку ціннісні орієнтації починають складатися у більш розширену, складну і стійку систему, яка визначає становлення активної життєвої позиції [3, 176].

Суспільство завжди гармонійно поєднує загальнолюдські і національні моральні норми – цінності, які й мусить свідомо привласнити людина.

І.Бех розглядає особистісні цінності як ядро особистості. За вченим, "під особистісними цінностями вважається за доцільніше розуміти усвідомлені узагальнені самовартісні смислові утворення особистості" [2, 8].

До основних цінностей у вихованні почуття відповідальності молодших школярів належать: самоцінність конкретної людини, повагу людської гідності, визнання життя іншої людини, доброту, милосердя, терпимість, великодушність, співчуття та співпереживання до ближнього, взаємодопомогу, повагу до старших, почуття власної гідності, совісність.

Молодший шкільний вік виявляється сприятливим для виховання у дитини фундаментального для її морального розвитку новоутворення, яким є здібність цінувати особистість людини. Ця моральна здібність передбачає сформованість у дитини відповідних знань про певну людину і прагнення до її реалізації у поведінці. І коли це прагнення стає стійким на рівні поведінкової звички, то воно трансформується у почуття любові до людини, виявляється в різноманітних добродійних вчинках без користі для носія. Тільки у процесі формування у вихованця цінності людської особистості можна сформувати у нього й адекватне оцінювання власної значущості, без якої неможливе його моральне вдосконалення [3, 180].

Молодшому школяру характерна увага до оцінки його вчинку значущими дорослими, бажання стати хорошим і в очах людей, і у своїх власних. Важливим у цьому зв'язку було емоційне підкріплення педагогом дій, вчинків учнів. Використання похвали, заохочення, акцентування успіху викликали у школярів почуття задоволення, радості. Учня з позитивним емоційним самопочуттям завжди хотілось повторити успіх, досягти більш значущих результатів. І навпаки, неуспіх, невиконання пред'явлених вимог, безвідповідальне ставлення до справи викликало осудження, негативні емоції і бажання не опинитися в подібній ситуації.

Домінуючими потребами молодшого школяра є потреби у спілкуванні з ровесниками і дорослими, у визнанні та оцінці своїх дій, в емоційному контакті, потреба відповідати позитивному еталону поведінки, потреба у турботі про людей, ціннісному ставленню до них.

Спонукають молодшого школяра до діяльності як зовнішні, так і внутрішні мотиви.

Зовнішня мотивація:

- мотиви уникнення соціальних санкцій (прагнення не бути покараним).
- мотиви соціального визнання.
- суспільно значущі мотиви.

Внутрішня мотивація:

- мотиви самовдосконалення.
- мотиви взаємодопомоги, співчуття, співпереживання.
- процесуально-змістові мотиви.
- мотиви досягнення.

У ході спільної діяльності поведінка учнів упорядковується, виконання обов'язків набуває організованого характеру.

Поведінковий компонент почуття відповідальності передбачає уміння реалізувати знання на практиці, здатність контролювати і корегувати свою поведінку відповідно до норм та вимог суспільства. У свою чергу, їх можна структурувати на вміння суб'єкт-об'єктної взаємодії та вміння суб'єкт-суб'єктної взаємодії.

У першу групу входять: вміння зрозуміти мету наміченої справи, спланувати свої наступні дії, уявляти і дотримуватись потрібної послідовності, передбачати можливі наслідки, помилки. Ці вміння та навички сприяють розвитку старанності, наполегливості, самостійності, точності. До вмінь суб'єкт-об'єктної взаємодії доцільно віднести прагнення контролювати хід дій і результати відповідно до вказівок учителя.

Отже, врахування індивідуальних властивостей учнів забезпечує розвиток у них здатності до самоконтролю, дисциплінованості та організованості в різних видах діяльності, становленню вольових якостей, наполегливості в подоланні труднощів.

Таким чином, зазначені групи вмінь та навичок суб'єкт-об'єктної взаємодії пов'язані з плануванням, регулюванням та контролем процесу діяльності, навичками самоконтролю. У формуванні поведінкового компоненту почуття відповідальності виявляється протиріччя між реальними можливостями молодших школярів та різного роду труднощами як психологічного, так і життєвого порядку. Виявляється це в тому, що молодші школярі прагнуть зробити більше, ніж вони можуть; у момент прийняття рішення вони не враховують ні власних можливостей виконати взяте на себе доручення, ні труднощів, які можуть виникнути під час справи. Розв'язання даного протиріччя здійснюється шляхом формування вмінь суб'єкт-суб'єктної взаємодії, навичок спілкування та взаємин з однокласниками, вчителями.

Серед факторів, які впливають на становлення почуття відповідальності в молодшому шкільному віці, важливим є не лише вплив самої діяльності, її результатів, а й характеру взаємин учнів з ровесниками, старшими та вчителями, їх спілкування. Це передбачає необхідність вмінь суб'єкт-суб'єктної взаємодії. Тому важливими є навички міжособистісної взаємодії (емпатії, милосердя); вміння та навички діалогічного спілкування; навички самоуправління; навички колективного обговорення підсумків роботи; вміння самооцінки та адекватної оцінки дій інших з опорою на громадську думку колективу.

У молодших школярів розвиток поведінкового компоненту активізується під впливом оцінювальної діяльності вчителя. Систематична позитивна оцінка педагогом навіть незначних успіхів в оволодінні дітьми певних вмінь сприяє повторному здійсненню та засвоєнню нових форм ціннісного ставлення до людини. Невиконання справ, залишених без реакції вихователя, призводить до формування безвідповідального ставлення до своїх обов'язків.

Важливою умовою розвитку почуття відповідальності в учнів початкових класів є включення їх у систему діяльності, задоволення в ній основних особистісних потреб. Отже, під почуттям відповідальності молодших школярів розуміємо інтегральне особистісне новоутворення у дітей молодшого шкільного віку, яке виявляється як здатність усвідомлено брати на себе прості навчальні, морально-громадські зобов'язання, чітко дотримуватись їх виконання та передбачати наслідки власних наближених дій. Виходячи з вищевикладеного, можна стверджувати, що у своїй сутності почуття відповідальності є новоутворенням молодшого шкільного віку і пов'язане з якісними психологічними змінами самих школярів.

ЛІТЕРАТУРА:

1. Басюк Н.А. Розвиток почуття відповідальності в школярів / Н.А. Басюк. – Житомир : ЖПУ імені Івана Франка, 2003. – 100с.
2. Бех І.Д. Відповідальність особистості як мета виховання / Іван Дмитрович Бех // Початкова школа. – 1994. – № 9 -10. – С. 4-8.
3. Бех І.Д. Особистісно зорієнтоване виховання: науково-методичний посібник / Іван Дмитрович Бех – К. : ІЗМН, 1998. – 204 с.
4. Божович Л.И. Личность и ее формирование в детском возрасте : Психологическое исследование / Лидия Ильинична Божович – М. : Просвещение, 1968. – 464 с.
5. Иващенко Ф.И. Психология трудового воспитания / Ф.И. Иващенко – Минск : Народная аскета, 1981. – 143 с.
6. Сперанский В.И. Социальная ответственность личности и особенности формирования / В.И.Сперанский – М. : Изд.МГУ, 1987. – С. 38 – 87.

7. Сухомлинский В.А. Как воспитать настоящего человека: Советы воспитателям / Василий Александрович Сухомлинский – Минск : Народная аскета, 1978. – 288 с.
8. Сухомлинський В.О. Вибрані твори: в 5 т. / Василь Олександрович Сухомлинський. – К. : Рад.школа, 1976. – Т.1. – 354 с.
9. Якобсон С.Г. Психологические проблемы этического развития детей / С.Г. Якобсон. – М. : Педагогика, 1984. – 144 с.

Селуянова М.В.

ЧУВСТВО ОТВЕТСТВЕННОСТИ ДЕТЕЙ МЛАДШЕГО ШКОЛЬНОГО ВОЗРАСТА

Статья посвящена раскрытию структуры чувства ответственности детей младшего школьного возраста. Определены составляющие чувства ответственности.

Ключевые слова: организованность, чувство ответственности, младшие школьники.

Seluanova M.V.

THE SENSE OF RESPONSIBILITY CHILDREN OF PRIMARY SCHOOL AGE

The article is devoted to revealing the structure of the sense of responsibility of children of primary school age. Identified components of sense of responsibility.

Key words: discipline, a sense of responsibility to the younger students.

УДК 372.4.371.71

Старцева В.П.

ПРОБЛЕМА ВАЛЕОЛОГІЧНОЇ КУЛЬТУРИ У ПСИХОЛОГО-ПЕДАГОГІЧНІЙ ЛІТЕРАТУРІ

У статті висвітлюються зміст та ключові характеристики валеологічної культури у психолого-педагогічній літературі. Пояснюється сутність валеологічної культури, що передбачає формування людини як цілісного індивіда, охоплюючи усі сторони її життя.

Ключові слова: культура, валеологічна культура, культура здоров'я.

У Національній доктрині розвитку освіти зазначено, що пріоритетним завданням системи освіти є навчання людини відповідального ставлення до власного здоров'я і здоров'я оточуючих як до найвищих суспільних та індивідуальних цінностей. За участю вчителів початкових класів виявляється можливим здійснення ефективної валеологічної освіти, медико-санітарного просвітництва, упровадження активних форм та методів збереження і зміцнення індивідуального здоров'я молодого покоління. В Україні сучасні соціально-економічні умови життєдіяльності суспільства, екологічна ситуація, низький рівень культури харчування, культури з медичних та валеологічних знань, культури безпечної життєдіяльності, культури безконфліктного спілкування, культури фізичної активності сприяє низькому рівню культури здоров'язбереження населення.

Останнім часом зазначена проблема все більше привертає увагу науковців. Формування культури здоров'я учнівської молоді, студентів та взагалі громадян різних груп населення досліджували такі вчені: В.Горашук, С.Кириленко, В.Климова, Г.Кривошеєва, В.Скумін, Л.Сущенко, Л.Татарнікова, Л.Хижняк, А.Нагорна та ін.; "здоров'язберігаючі технології" були предметом дослідження Т.Бичкової, М.Безруких, О.Бутакової, Є.Пужаєвої, М.Смирнова, І.Соколової, В.Сонькіна, І.Чупахи та ін.; сутнісні характеристики культури здоров'язбереження розглядали: М.Безруких, С.Гримблат, В.Зайцев, С.Крамський, М.Колеснікова, А.Севрук та ін.

Проблеми формування (розвитку) валеологічної культури, валеологічної освіти досліджували Т. Бойченко, І. Брехман, Е. Вайнер, В. Колбанов, Н. П'ясецька, О. Бондаренко, Ю. Бойчук та інші.